

บทที่ 5

เนื้อหาสาระของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990

เนื้อหาสาระของเนื้อหาสาระของปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงในเวทีการเมืองโลกที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 แบ่งเป็น (5.1) ขนาดของรัฐ (5.2) ที่ตั้งของรัฐ (5.3) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ (5.4) รูปร่างของรัฐ (5.5) ลักษณะภูมิประเทศ และ (5.6) ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีรายละเอียด ดังนี้

5.1 ขนาดของรัฐ (Size)

ขนาดของรัฐ เป็นขนาดที่คงที่แน่นอน ประกอบด้วยเนื้อที่ที่วัดมาเป็นตัวเลข มีความสำคัญและสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่สำคัญ คือ อำนาจ ประชากร ประเทศไทยจัดเป็นประเทศขนาดเล็ก (Small Size) มีพลเมืองปานกลาง ที่มีความสัมพันธ์ กับเศรษฐกิจ การเป็นรัฐขนาดเล็กของประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐอื่น ทำให้ส่วนกลางหรือรัฐบาลสามารถดูแลรับผิดชอบอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เนื่องจากสามารถเดินทางในระยะทางไม่ไกลมาจากศูนย์กลางอำนาจที่กรุงเทพฯ เพื่อเดินทางสู่จุดมุ่งหมายปลายทาง

ประเทศไทยจัดว่าเป็นประเทศที่มีขนาดไม่กระตัดรัดส่งผลให้เกิดปัญหาที่สำคัญหลายประการ (สมชาย เดชะพรหมพันธุ์, 2535 : 43) ด้านการเมือง คือ ความยาวของพรมแดนที่มีมาก ย่อมเป็นปัญหาด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัย การดูแลรับผิดชอบ นำไปสู่ปัญหาที่สำคัญตามมา นับตั้งแต่ การจัดสรรงบประมาณ การจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่รัฐที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ การตรวจสอบจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมหรือภาคประชาชนที่มีต่อการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบ ตัวอย่าง เช่น พื้นที่ภาคเหนือที่มีปัญหาตามแนวชายแดน นับตั้งแต่ปัญหาชนกลุ่มน้อย การค้ายาเสพติด การทำไม้ทำลายป่า การชั่งสุ่มของผู้ก่อการร้าย การค้ามนุษย์ หรืออื่นใด ย่อมส่งผลต่อปัญหารอบด้าน

ด้านเศรษฐกิจ ประการแรก การพัฒนาประเทศที่ไม่ทั่วถึง ทำให้พื้นที่บางพื้นที่มีการพัฒนาน้อย พื้นที่บางพื้นที่มีการพัฒนามาก ตัวอย่างที่สำคัญ คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของประเทศ พื้นที่เมือง หรือจังหวัดใด ที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ย่อมได้รับการจัดลำดับความสำคัญด้านการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลออกไปย่อมขึ้นอยู่กับว่ารัฐบาลมีนโยบายหรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่นั้นเป็นพิเศษมากน้อยเพียงใด ตัวอย่างที่สำคัญ คือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา ภูเก็ต จัดเป็นพื้นที่พิเศษที่ภาครัฐให้ความสำคัญ ทางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคม หรือพื้นที่ภาคตะวันออกที่มีความสำคัญจากโครงการระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก แต่พื้นที่อื่นย่อมถูกละเลย เพิกเฉย หรือไม่ได้รับความสำคัญ จากภาครัฐ

ประการที่สอง ขนาดรูปร่างที่ไม่กระจัดกระจายของประเทศไทย ทำให้การคมนาคมย่อมมีระยะทางที่ยาวมาก เพื่อไปสู่ในพื้นที่ที่ไม่กระจัดกระจายซึ่งเป็นปัญหาด้านความมั่นคง ทำให้เป็นปัญหาด้านการงบประมาณ การบริหารจัดการ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้านการบริหารงาน การพัฒนาเศรษฐกิจ และปัญหาทางสังคมอื่นตามมา ภายหลัง การมีระยะทางที่ยาว ที่สำคัญ จากพรมแดนด้านหนึ่งไปยังพรมแดนอีกด้านหนึ่ง ก่อให้เกิดความห่างเหินระหว่างประชากรของพรมแดนแต่ละด้าน ตัวอย่าง เช่น ประชากรที่มีอาชีพประมงในจังหวัดระนอง ย่อมมีความแตกต่างและห่างเหินจากประชากรที่มีอาชีพทำไร่ที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ด้านสังคม ประการแรก ประชากรภายในประเทศกระจุกกระจายไปพำนักอยู่ตามแต่ละส่วนของประเทศ ส่งผลต่อการจัดรูปแบบการปกครองที่แม้ไม่เป็นสหพันธรัฐเนื่องจากมีขนาดไม่ใหญ่และไม่มีความแตกต่างด้านประชากรมาก แต่ต้องเป็นภาคหรือภูมิภาค เป็นภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ หรือเป็นภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง และภาคใต้ เพราะมีการกระจายตัวของประชากรอย่างมาก การกระจายตัวของประชากรที่มากส่งผลให้พื้นที่แต่ละแห่งมีประชากรที่แตกต่างกัน ย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในระดับจุลภาค แม้ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมจะเหมือนกันในระดับมหภาค ลักษณะความแตกต่างเช่นนี้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง ที่สำคัญ คือ พื้นที่การเลือกตั้ง เศรษฐกิจ คือ ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม คือ ระดับการพัฒนาทางสังคม ทั้งเพศ อาชีพ อายุ รายได้ การศึกษา และชนชั้น

ประการที่สอง ประชากรตามแนวชายแดนของประเทศที่ห่างไกลจากศูนย์กลางของประเทศ ขณะที่พรมแดนประชิดกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่ส่วนหนึ่งเคยมีความเป็นมา ประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งเริ่มแบ่งแยกสมัยอาณาจักร และเป็นที่รัฐชาติ หรือรัฐร่วมสมัยในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องจากอดีต ทำให้ประชากรตามแนวชายแดนจำนวนมากมีการกลมเกลียวที่แตกต่างจากส่วนกลาง ที่สำคัญ คือ ประชากรในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ในภาคใต้ ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมแบบอิสลามมลายูหรือมุสลิมปัตตานี หรือประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมแบบฮินดูลื้อของลาว ทำให้นำไปสู่ปัญหาที่หลากหลาย

ขนาดของรัฐยังสัมพันธ์กับประชากร กล่าวคือ ประชากร คือ ประชาชนที่พำนักในรัฐหรือเทียบเท่า แบ่งพิจารณาออกเป็นสองส่วน คือ ปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณ ประชากรไทยตั้งแต่อดีตมีเป็นจำนวนน้อยหากเปรียบเทียบกับพื้นที่ แต่ด้วยสมมติฐานที่ว่าประเทศที่เป็นมหาอำนาจต้องมีประชากรมาก และแนวคิดชาตินิยมในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ไทยมีประชากรเพิ่มเป็นจำนวนมาก อัตราการเติบโตของประชากรของประเทศไทยเพิ่มมากกว่าร้อยละ 2.5 ต่อปี นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ประชากรที่มีจำนวนกว่า 18 ล้านคน ใน พ.ศ. 2493 เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากขณะที่การพัฒนาประชากรมีน้อยทำให้มีปัญหาด้านคุณภาพ ในด้านคุณภาพ ประชากรมีความล้าหลัง ในด้านการศึกษา มีความขาดแคลนทั้งวัสดุอุปกรณ์ ครูอาจารย์ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในทศวรรษที่ 2490 เช่น การมีครูอาจารย์เพียงคนเดียวจากจำนวน 20 คน ที่สอนอยู่ในระดับประถมศึกษา

สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่หกหรือสูงกว่า ครูอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาไม่น้อยกว่าหนึ่งในจำนวนหนึ่งร้อยคน ร้อยละหกสิบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งต้องเรียนซ้ำชั้นใน พ.ศ. 2493 และมีนักเรียนมากกว่าร้อยละ 2 ที่สำเร็จการศึกษามากกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ห้า ใน พ.ศ. 2500 เป็นต้น ในด้านการสาธารณสุข ไทยมีปัญหาจากไข้จับสั่น มาลาเรีย วัณโรค ทริพิซ และการวางแผนครอบครัว และมีอัตราการเกิดและการตายของทารกสูง เป็นต้น ทำให้คุณภาพชีวิตต่ำกว่ามาตรฐานสากล ความล้าหลังและความด้อยพัฒนาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างเร่งด่วน

ขนาดของรัฐที่ใหญ่ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในแต่ละด้าน ซึ่งส่งผลต่อความมั่งคั่งของประเทศ (ณัชชาภัทร อมรกุล, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2561) ขนาดรูปร่างของรัฐที่แตกต่างกัน เป็นพื้นที่ผืนเดียวติดต่อกันทางบก หรือขนาดของรัฐใดที่เป็นพื้นที่ไม่ติดต่อกัน มีลักษณะเป็นเกาะแก่งทางน้ำ ย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของประชาชนที่ไม่เหมือนกัน ตลอดจนรวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีก็อาจแตกต่างกันด้วย (ดลยา เทียนทอง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2561) ในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นโลกสมัยใหม่ ขนาดของรัฐไม่น่าส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ เปรียบเทียบกับประเทศแคนาดา สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561) เช่นเดียวกับนักวิชาการบางท่านที่เห็นว่าขนาดไม่น่าจะเป็นประเด็นสำคัญในยุคปัจจุบัน ขนาดของรัฐไม่ได้มีผล (บุญอริ ยีหิมะ, สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2561) แต่ปัญหาคือ การจัดการภายในรัฐให้มีความเข้มแข็ง มีความสำคัญกว่า (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561) กล่าวอีกนัยหนึ่ง นักวิชาการบางท่านมองว่าขนาดของรัฐไม่สำคัญเท่าขนาดตลาด ในที่นี้หมายถึงประชากรและกำลังซื้อที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจได้มากกว่า เพราะเงื่อนไขเรื่องขนาดของรัฐสามารถจัดการได้ด้วยระบบโลจิสติกส์ที่ดีและเป็นระบบ (คู่บุญ จารุมณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงถึง การที่ประเทศไทยเป็นรัฐขนาดใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่มีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในโลก ทำให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากการมีขนาดพื้นที่ที่เป็นรัฐที่มีขนาดใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะทำให้จังหวัดที่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือเป็นจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจำนวน 33 จังหวัด และมีจังหวัดที่ติดกับทะเลจำนวน 23 จังหวัด กลายเป็นพื้นที่เปิดสำหรับการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานการกระทำและปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ส่งผลต่อพื้นที่ภาคพื้นทวีปของประเทศไทย นับตั้งแต่ภาคเหนือที่ติดต่อกับพม่าและลาว ห่างจากจีนประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร และห่างจากทะเลด้านอ่าวมะแะประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ติดต่อกับลาวและกัมพูชา และห่างจากเวียดนามประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร และภาคกลางที่ติดต่อกับพม่าและห่างจากทะเลอันดามันเป็นระยะทางประมาณหนึ่งร้อยกิโลเมตร และภาคพื้นสมุทรที่ติดต่อกับทะเลทั้งสองฝั่ง ทำให้ประเทศไทยมีอาณาบริเวณติดต่อหรือใกล้กับทะเลทุกด้าน ทำให้จังหวัดทั้งหลายมีความ

ได้เปรียบจากการมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งกับประเทศเพื่อนบ้านจากการค้าตามแนวชายแดน และเศรษฐกิจภายในประเทศจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่มีอยู่เดิม ขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตของจังหวัด

ขนาดของประเทศไทยที่เป็นรัฐขนาดใหญ่และไม่กระตือรือร้นเนื่องจากอดีตสร้างความได้เปรียบในทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจที่สูงในปัจจุบันส่งผลให้ประเทศไทยได้เปรียบทางเศรษฐกิจ ทั้งการพัฒนา การค้า การลงทุน กับประเทศเพื่อนบ้าน ขณะเดียวกัน ประเทศไทยต้องมีการจัดวางการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ด้านพื้นที่ที่เป็นประโยชน์มากที่สุด เพราะขนาดของพื้นที่แม่เป็นปัญหามาจากอดีตแต่หากวางแผนการพัฒนาระบบการขนส่งหรือโลจิสติกส์ที่เหมาะสม ย่อมเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ นับเป็นการใช้ประโยชน์จากขนาดของประเทศ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ การพัฒนาท่าเรือปากบารา ที่จังหวัดสตูล นับเป็นท่าเรือน้ำลึกที่สำคัญ เพราะห่างจากช่องแคบมะละกาด้านปากมอญไม่มาก นับเป็นท่าเรือสำหรับการขนส่งสินค้าทางทะเลที่สำคัญ ที่ขับเคลื่อนความเจริญเติบโตของประเทศในอนาคต ภายหลังจากที่ประเทศไทยวางเว้นจากการมีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เป็นโครงการขนาดใหญ่มากกว่าสามสิบปี ที่สำคัญ ท่าเรือปากบารา นับเป็นท่าเรือระหว่างประเทศสำหรับการขนส่งสินค้าของประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ ลาว และจีน ในอนาคต เท่ากับลดขนาดของประเทศไทยที่เคยเสียเปรียบและไม่กระตือรือร้น แต่ต้องเน้นการจัดวางประโยชน์จากพื้นที่ภายในที่อาศัยขนาดของพื้นที่ของประเทศที่มีขนาดใหญ่ และภูมิภาคแต่ละภูมิภาคแตกต่างกัน ตัวอย่างที่สำคัญ คือ พื้นที่ภาคกลางเหมาะแก่การเพาะปลูกสินค้าเกษตรกรรม มากกว่าการจัดตั้งเขตหรือนิคมอุตสาหกรรม

5.2 ที่ตั้งของรัฐ (Location)

ที่ตั้งของรัฐ เป็นทำเลหรือตำแหน่งแห่งที่ของประเทศไทย ประกอบด้วย ตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์ (Geographical Location) ตำแหน่งที่ตั้งสัมพัทธ์ (Relative Location) ตำแหน่งที่ตั้งติดกับประเทศเพื่อนบ้าน (Vicinal Location) ตำแหน่งกลาง (Central Location) และตำแหน่งที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ (Strategic Location) ที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจของประเทศไทย ดังรายละเอียด ดังนี้ (ปรับปรุงจาก สมชาย เตชะพรหมพันธุ์, 2535 : 23-37)

ตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์ เป็นตำแหน่งที่ตั้งตามค่าละติจูดและลองจิจูด ทำให้ประเทศแต่ละประเทศมีค่าความแตกต่างตามที่ตั้งบนพื้นผิวโลก ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพ ที่สำคัญ คือ ลมฟ้าอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ พืชพันธุ์ทางธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ มีความแตกต่างกัน ก่อให้เกิดแนวคิดที่ว่าหากเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตละติจูดกลาง ระหว่าง 30 ถึง 60 องศาเหนือหรือใต้ จะเป็นประเทศพัฒนาแล้ว เพราะประชากรปรับตัว หากแต่ประเทศตั้งอยู่ที่เขตละติจูดต่ำ นับตั้งแต่เส้นศูนย์สูตรมาถึงละติจูดที่ 23½ องศาเหนือและใต้ จะเป็นประเทศกำลังพัฒนา สำหรับประเทศไทยมีตำแหน่งที่ตั้งตามพิกัดภูมิศาสตร์ระหว่าง 5 องศาเหนือ 37 องศาเหนือ ถึง 20 องศาเหนือ 28 องศาเหนือ ทำให้อยู่ในเขตร้อนและมีอุณหภูมิสูงตลอดปี มีอากาศร้อนชื้น มี

อุณหภูมิต่ำและความชื้นสูงตลอดปี ทำให้มีพื้นฐานที่ประชากรไม่ต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ส่งผลต่อการขาดการปรับตัว การตื่นตัว ความกระตือรือร้น ขาดความคิดสร้างสรรค์ทางเทคนิค วิทยาการ ทรัพยากรธรรมชาติมีป่าไม้ดิบชื้น หรือป่าดงดิบ มีโรคภัยไข้เจ็บจำนวนมาก เป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการบุกเบิกพื้นที่ ผลผลิตทางการเกษตรต่ำ เน้นการบริโภคมากกว่าการค้า ขาดเสถียรภาพทางการเมือง มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสมอ

ตำแหน่งที่ตั้งสัมพัทธ์ มีจุดเน้นของประเทศที่มีที่ตั้งภายในภาคพื้นทวีป (Continental or Interior Location) ไม่มีอาณาเขตหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศติดทะเล เปรียบเทียบกับประเทศที่มีที่ตั้งติดกับชายฝั่งทะเล (Maritime Location) ประเทศไทยนับเป็นหนึ่งในประเทศที่มีจำนวนมากกว่า 130 ประเทศ ที่มีชายแดนติดต่อทางทะเลและชายฝั่ง และที่โดดเด่นต่อมา คือ การที่ประเทศไทยมีพรมแดนติดทะเลทั้งสองด้าน คือ พรมแดนที่ติดทะเลด้านอ่าวไทยที่มุ่งสู่มหาสมุทรแปซิฟิก และพรมแดนที่ติดทะเลอันดามันที่มุ่งสู่มหาสมุทรอินเดีย ก่อให้เกิดข้อดีที่สำคัญ ประกอบด้วย ประการแรก การเพิ่มประสิทธิภาพการติดต่อกับโลกภายนอก ที่สำคัญ กับประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อทางทะเล การใช้เส้นทางทางน้ำสากล การขยายโอกาสการขนส่งทางทะเล การค้าระหว่างประเทศที่เพิ่มพูนขึ้น ประการที่สอง ข้อจำกัดการใช้เส้นทางคมนาคมทางทะเลมีน้อยกว่าทางบกและทางอากาศ เพราะความกว้างขวางของพื้นน้ำที่เป็นทะเลและมหาสมุทร เพิ่มประสิทธิภาพการเชื่อมโยงกับนานาชาติ ประการที่สาม การใช้การขนส่งทางทะเลของประเทศไทยนับเป็นประโยชน์ต่อผลประโยชน์แห่งชาติทางเศรษฐกิจมากที่สุด เพราะเป็นรูปแบบการขนส่งที่ถูกที่สุด หรือมีราคาถูก สามารถขนส่งสินค้าเป็นจำนวนมาก สร้างหรือผลักดันความเจริญเติบโตของการค้าระหว่างประเทศ และเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ประการที่สี่ การทำให้ประเทศรับความเจริญและความเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ที่สำคัญ คือ วิทยาศาสตร์ วิทยาการ เทคโนโลยี และนวัตกรรม จากการขนส่งทางทะเล ทำให้พื้นที่ที่ติดต่อกับภายนอก ที่สำคัญ คือ ทะเลและมหาสมุทร มักมีความเจริญมากกว่าตอนในทวีปหรือภาคพื้นทวีป ประการที่ห้า ทะเลและมหาสมุทรเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ อุดมไปด้วยสัตว์น้ำ แร่ธาตุ ทรัพยากรทางทะเล นับเป็นการเพิ่มพูนความมั่งคั่งแห่งชาติที่สำคัญด้านหนึ่ง ประการที่หก ท่าเลที่ตั้งชายฝั่งทำให้ประชากรมีโอกาสสร้างทักษะด้านการต่อเรือและการซ่อมเรือ การคมนาคมขนส่ง การประมง การพาณิชย์นาวี กิจกรรมทางทะเลและมหาสมุทรอื่น นับเป็นประโยชน์กับประเทศไทยอย่างกว้างขวาง แต่ตำแหน่งที่ตั้งสัมพัทธ์ของประเทศที่ติดต่อทางทะเล ก็มีปัญหาที่สำคัญ คือ การที่ประเทศไทยมีพรมแดนทางบกและทางทะเล ทำให้ต้องเพิ่มงบประมาณ อาวุธยุทโธปกรณ์ กำลังพล เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อการป้องกันประเทศ

ตำแหน่งที่ตั้งที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน ดินแดน (Territory) ที่ตั้ง ขนาด รูปร่าง ของไทยเป็นประเทศที่ตั้งตอนในของคาบสมุทรอินโดจีนแม้มีการปรับตัวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ห้า ภายหลังจากที่อาณาจักรขางเคียงตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก แต่การคุกคามของอังกฤษและฝรั่งเศสทำให้ไทยแสวงหาอำนาจมาจากอำนาจและถ่วงดุล ทำให้ไทยกลายเป็นรัฐกันชน (Buffer State) นับตั้งแต่ พ.ศ. 2437

จนสิ้นสุดยุคการล่าอาณานิคม ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ทำให้สงครามเย็นที่เคยจำกัดเฉพาะในยุโรปแผ่ขยายเข้าสู่เอเชียภายหลังจากการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนใน พ.ศ. 2492 และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังการสถาปนาสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามหรือเวียดนามเหนือใน พ.ศ. 2497 ตามสนธิสัญญาเจนีวาหลังสงครามอินโดจีนเท่ากับความขัดแย้งทางอุดมการณ์แผ่ขยายมาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศไทยกลายเป็นประเทศหน้าด่านภายหลังจากการคุกคามความมั่นคงในเวียดนามใต้ ลาวและกัมพูชาของขบวนการคอมมิวนิสต์ที่เวียดนามเหนือ สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียตให้การสนับสนุน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยกลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของพรรคคอมมิวนิสต์อย่างได้ผลเพราะมีความยากจน ลำบาก และความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์เพื่อเป็นสาเหตุของการแยกประเทศและเป็นส่วนหนึ่งของการสหพันธ์อินโดจีนที่ประกอบด้วยเวียดนาม ลาว กัมพูชา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทำให้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อความร่วมมือจากต่างประเทศที่มีต่อประเทศไทยทางด้านทหารและการพัฒนา ภายหลังจากสงครามเย็นการพัฒนาพื้นที่ตามชายขอบหรือชายแดน เช่น โครงการสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ห้าเหลี่ยมเศรษฐกิจ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ประเทศไทยยังมีความต้องการความร่วมมือจากต่างประเทศ

ตำแหน่งกลาง หมายถึง การที่ประเทศที่มีตั้งตอนกลางของภูมิภาค ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีที่ตั้งตำแหน่งกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ติดต่อกับพม่าด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก ติดต่อกับลาวด้านทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ติดต่อกับกัมพูชาด้านทิศตะวันออก และติดต่อกับมาเลเซียด้านทิศใต้ ส่งผลให้ประเทศไทยมีความได้เปรียบจากทำเลที่ตั้งที่เป็นเพราะการติดต่อกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปทางบกต้องผ่านประเทศไทยทั้งหมด ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางบก การมีที่ตั้งตอนกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศ ที่สำคัญ ภายหลังจากการสร้างท่าอากาศยานสุวรรณภูมิสำเร็จนับตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ทำให้เทียบชั้นและเป็นคู่แข่งที่สำคัญของสิงคโปร์ที่ต้องการหรือเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นเดียวกัน ขณะเดียวกัน การที่ประเทศไทย มีที่ตั้งตอนในทวีปหรือตอนในของภูมิภาค ทำให้ไม่เป็นเส้นทางหลักของการเดินเรือ ก่อให้เกิดปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งทางเรือที่เรือที่จะเข้ามาเทียบท่าในประเทศไทย ต้องวกเข้ามาเพื่อแวะพักถ่ายเทสินค้า ส่งผลให้มีต้นทุนสูงขึ้น อีกทั้งประเทศไทยยังไม่ได้มีการลงทุนการพัฒนาท่าเรือขนาดใหญ่มาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ท่าเรือแหลมฉบังและนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในปลายทศวรรษที่ 2520 ต่อต้นทศวรรษที่ 2530 ก่อให้เกิดความจำเป็นต้องเร่งการพัฒนาท่าเรืออื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศภายหลัง

ตำแหน่งที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ หมายถึง ตำแหน่งที่ตั้งที่มีความสำคัญ ที่เป็นประโยชน์ทางการเมืองและการทหาร ที่สำคัญ คือ การคุ้มครอง การป้องกัน การรุกรบ และการตั้งรับ ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีศักยภาพการป้องกันทางการทหาร ตำแหน่งที่ตั้งทางยุทธศาสตร์นับเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่ง ความขัดแย้งช่วงสงครามเย็น นับว่า เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยอยู่ในภาวะล่อแหลม จากการปฏิบัติการของ

คอมมิวนิสต์ ที่สำคัญ คือ พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความสัมพันธ์จากการปฏิบัติการทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคพร้อมกัน ขณะเดียวกัน พื้นที่ภาคกลางด้านตะวันออกหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอาณาบริเวณเชื่อมต่อเป็นที่ราบลุ่มต่อเนื่องจากกัมพูชาเข้ามาถึงกรุงเทพมหานครและที่ราบลุ่มภาคกลาง ก็ย่อมเป็นปัญหาสำคัญของความขัดแย้ง หากมีการรุกรานของกองกำลังจากต่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยต้องกำหนดและดำเนินนโยบายสนลู่ลม และใช้วิธีการทางการทูตเจรจากับอาเซียน สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหรัฐอเมริกา ความเปลี่ยนแปลงที่ถือกำเนิดภายหลังสงครามเย็น ทำให้ตำแหน่งที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ทางความมั่นคงในความหมายเดิม (Traditional Security) ที่เน้นกำลังพล การสะสมอาวุธ การพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ การพัฒนาขีดความสามารถของกองทัพ เปลี่ยนแปลง เป็นความมั่นคงในความหมายใหม่ เป็นความมั่นคงที่ไม่เป็นตามประเพณี (Non-Traditional Security) หรือความมั่นคงที่ครอบคลุม (Comprehensive Security) ที่เน้นความมั่นคงมนุษย์ ความมั่นคงอาหาร ความมั่นคงพลังงาน

ตรงกันข้ามกับขนาดของรัฐ ที่ตั้งของรัฐมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์เพราะรัฐไทยสามารถใช้ประโยชน์จากทางเป็นทั้งศูนย์กลาง (hub) และเป็นจุดเชื่อมต่อ (access or connection) ของทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับเอเชียตะวันออก เอเชียใต้ ออสเตรเลีย มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งนับเป็นจุดเด่นสำคัญด้านที่ตั้ง แต่อย่างไรก็ตามจะต้องมีนโยบายและวิสัยทัศน์ที่ดีเพื่อจะให้ได้ประโยชน์สูงสุดไม่ใช่กลายเป็นเพียงทางผ่านของภูมิภาคเท่านั้น (คู่บุญ จารุมณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561)

ดังนั้น ที่ตั้งของไทย ยังคงมีประโยชน์อย่างมหาศาลต่อประเทศ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ถ้าดำเนินการเชื่อมโยงต่อระบบอย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรม (วศิน ปัญญาวุฒตระกูล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561) หากรัฐใดมีที่ตั้งอยู่ใกล้รัฐที่มีบทบาทและพลังอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น ก็จะส่งผลต่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มากขึ้นตามไปด้วย (ดลยา เทียนทอง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2561) ที่ตั้งของประเทศไทยส่งผลอย่างกว้างขวางต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ เพราะตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดเชื่อมต่อทั้งทางถนน ทางราง (รถไฟ) ทางน้ำ (ท่าเรือ) ตลอดจนทางอากาศ (ศูนย์กลางการบินในภูมิภาค) ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยยังมีความสามารถในการแข่งขันค่อนข้างสูง ซึ่งความได้เปรียบ ในด้านทำเลที่ตั้งนี้เอง ทำให้ประเทศไทยยังพอที่จะสามารถดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศได้อย่างมาก ท่ามกลางความไม่พร้อมทั้งด้านบรรยากาศทางการเมือง ระดับทักษะของแรงงาน ระดับการศึกษา ภาษาต่างประเทศ เนื่องจากต้นทุนในการดำเนินการยังไม่สูงมากนัก (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

ไทยซึ่งถือว่าอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เพราะนับตั้งแต่อดีต สหรัฐอเมริกาเคยใช้ประเทศไทยเป็นฐานในช่วงสงครามเวียดนาม ทำให้ในปัจจุบัน จีนทางตอนใต้ต้องใช้ไทยเป็นผ่านในการออกสู่ทะเล ซึ่งขณะนี้จีนมีโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ซึ่งรถไฟความเร็วสูงจากหนองคาย-กรุงเทพฯ-มาบตาพุดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการ และจีนมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะขุดคอคอดกระ รวมถึงการระเบิดเกาะแก่งในลำน้ำโขง เพื่อสร้างทางอื่นใน

การคมนาคมขนส่ง พยายามลดการพึ่งพาช่องแคบมะละกาที่สหรัฐอเมริกาค่อนข้างมีบทบาทนำอยู่ในบริเวณนั้น (ณัฐกร วิทิตานนท์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2561)

ดังนั้น ที่ตั้งของไทยมีศักยภาพที่จะทำให้ไทยแข่งขันได้สูง การที่ไทยตั้งอยู่ที่จุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นภูมิภาคสะพานเชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก จะทำให้ไทยแสวงหาโอกาสจากแนวคิดหรือนโยบายอินโด-แปซิฟิก (Free and Open Indo-Pacific) ของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาได้ เพราะการเชื่อมระหว่างสองภูมิภาคนี้จะทำให้ไทยสามารถเล่นบทบาทเป็นผู้เชื่อมผ่านการสนับสนุนระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridors) ระเบียงเศรษฐกิจด้านใต้ (Southern Economic Corridors) และระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridors) การทำให้ไทยเป็นตัวพักสินค้าแล้วแปรรูปสินค้าก่อนส่งต่อไปยังประเทศแต่ละประเทศ การเป็นจุดพักของการเดินทางทางเรือและทางอากาศระหว่างประเทศไทย การตั้งอยู่ในภูมิภาคนี้ของไทยยังสามารถแสวงหาโอกาสได้อีกมากจากหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง ของจีน (นรุทธิ์ เจริญศรี, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงถึง ท่าเลที่ตั้งของประเทศไทยนับเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจจากการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน นอกเหนือจากการคมนาคมทางบก จากถนนที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้านรอบประเทศไทย จากระบบรางที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ รถไฟความเร็วสูงที่มาจากจีนลงสู่ลาวและเข้าสู่ประเทศไทยที่จังหวัดหนองคาย ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ ผู้คน ทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลข่าวสาร ที่รวดเร็ว มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การคมนาคมทางอากาศนับเป็นตัวอย่างที่สำคัญ

การคมนาคมทางอากาศ นับเป็นส่วนสำคัญที่ขับเคลื่อนความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเพราะประเทศไทยมีท่าเลติดต่อกับและใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก ทำให้ผู้คน สินค้า บริการ และทรัพยากรอื่นไม่จำเป็นต้องมาเริ่มต้นการเดินทางที่กรุงเทพฯ แต่สามารถเริ่มต้นการเดินทางจากท่าอากาศยานที่ตั้งในเมืองหลักของภูมิภาค นับตั้งแต่ภาคเหนือที่มีระยะทางทางไม่ห่างไกลจากพม่า ลาว และจีน ทำให้ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาท่าอากาศยานเชียงใหม่ และท่าอากาศยานเชียงราย และเพื่อให้เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศ เพราะมีระยะทางไม่ไกลจากย่างกุ้ง เนปิดอร์ มณฑลเฉย่ ตองจี ของพม่า หลวงพระบาง เวียงจันทน์ ของลาว คุณหมิง ลิบสองปันนาของจีน และฮัสสัมของอินเดีย ดักกา และจิตตะกองของบังกลาเทศ จึงควรได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาค (Regional Hub) ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีระยะทางไม่ไกลจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ของลาว ฮานอย ดานัง โฮจิมินต์ของเวียดนาม พนมเปญ เสียมเรียบของกัมพูชา คุณหมิง ลิบสองปันนาของจีน ไทหล่า อ่าวตังเกี๋ย ฮองกงของจีน ไต้หวัน รวมถึงโอซากา เมืองด้านใต้ของญี่ปุ่น ทำให้ต้องพัฒนาท่าอากาศยานนครราชสีมา ขอนแก่น อุตรธานี และอุบลราชธานี ให้เป็นท่าอากาศยานนานาชาติ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาค ส่วนภาคใต้ มีระยะทางไม่ไกลจากเกาะลังกาวิ ปีนัง กัวลาลัมเปอร์ ของมาเลเซีย อินเดียตอนใต้ ศรีลังกา เมดานและอาจะบนเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย โฮจิมินต์ของเวียดนาม ทำให้ต้องพัฒนาท่าอากาศยานภูเก็ต

หาดใหญ่ กระบี่ สุราษฎร์ธานี เกาะสมุย และนครศรีธรรมราช เพื่อให้เป็นท่าอากาศยานนานาชาติ และเป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาค ก่อให้เกิดการเติบโตของการพัฒนา การค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว

5.3 พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ (Boundary or International Boundary)

พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ เป็นอาณาบริเวณที่ติดต่อกับบกและทางทะเล แบ่งเป็น (3.1) เป็นพรมแดน (Boundary line) ที่เป็นอาณาบริเวณของรัฐที่แน่นอน มีเส้นแบ่งพรมแดน เป็นแนวกำหนดเขต เป็นเครื่องหมายปักปันเขตแดน หรือข้อตกลง หรือความตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรตามสนธิสัญญา เป็นดินแดนที่ติดต่อกันระหว่างประเทศสองประเทศ (3.2) เป็นเขตแดน (Frontier) บริเวณระหว่างพรมแดนของรัฐที่ห่างจากศูนย์กลาง ขาดการกำหนดที่แน่นอน และ (3.3) เป็นชายแดน (Border) เป็นบริเวณท้องถื่นทุรกันดาร พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ แบ่งเป็นสามประเภท คือ พรมแดนทางบก ทางทะเล ทางอากาศ

พรมแดนของรัฐ คือ แนวแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างประเทศ เป็นแนวที่กำหนดขอบเขตของประเทศแต่ละประเทศ พรมแดนระหว่างประเทศทั้งหลายในปัจจุบัน ถือกำเนิดจากการดำเนินการตามขั้นตอน เป็นการดำเนินงานระหว่างประเทศ จนกลายเป็นที่มาของพรมแดน เริ่มจากการตกลงทั่วไปทางการเมืองระหว่างประเทศของประเทศที่ต้องการกำหนดพรมแดนกับเพื่อนบ้านหรือนานาประเทศ ในหลักการว่าด้วยควรมีแนวหรือเส้นแบ่งขอบเขตระหว่างประเทศ นำไปสู่การกำหนดพรมแดนที่มีการจัดทำเป็นสนธิสัญญารองรับ เพื่อเป็นหลักประกันของพรมแดนที่ตกลงระหว่างกัน เมื่อตกลงทำเป็นสนธิสัญญาแบ่งปันเขตแดนหรือปักปันเขตแดนแล้ว ก็จะถูกเป็นพรมแดนที่มีเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์บ่งบอกให้ทราบ ที่สำคัญ ประเทศอื่นต่างต้องรู้เห็นเป็นพยานรับรู้การแบ่งและกำหนดจากพื้นฐานอ้างอิงของกฎหมายระหว่างประเทศ (ปรับปรุงจาก สมชาย เตชะพรหมพันธุ์, 2535 หน้า 48-49)

ประเทศไทยมีที่ตั้งอยู่ตรงกลางภาคพื้นทวีปของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อให้เกิดผลดีและผลเสียจากการมีการกระทำและปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ระหว่างกัน ขณะเดียวกันหากประเทศข้างเคียงเป็นศัตรู ย่อมส่งผลให้ประเทศไทยเกิดความขัดแย้งที่อาจกลายเป็นศึกหรือสงครามหลายด้าน พรมแดนที่ติดต่อกับศัตรูย่อมส่งผลให้ดินแดนกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ทำให้มีการแทรกแซงและบ่อนทำลาย กลายเป็นช่องทางที่ศัตรูรุกรานมา ยิ่งพรมแดนเป็นที่ราบ เป็นช่องทางที่รุกรานเข้ามา ย่อมเพิ่มปัญหามากขึ้นตามลำดับ (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ 2527, : 222) พรมแดนของประเทศไทย แบ่งเป็นพรมแดนทางบก มีระยะทาง 5,326 กิโลเมตร พรมแดนทางทะเล มีระยะทาง 2,705 กิโลเมตร แยกเป็น ความยาวชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย มีระยะทาง 1,840 กิโลเมตร และความยาวชายฝั่งทะเลด้านทะเลอันดามัน มีความยาว 865 กิโลเมตร พรมแดนส่วนใหญ่ของประเทศไทยยึดถือแนวสันปันน้ำของภูเขา ร่องน้ำลึกของลำคลองและแม่น้ำบริเวณแนวกลางร่องน้ำที่ไหลแรงที่สุด ยกเว้นพรมแดนแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศสและลาวกลายเป็นประเทศที่สืบสิทธิ กำหนดให้ถือเอาเกาะแก่งเป็นของลาวทั้งหมด แม้เกาะนั้นจะใกล้ฝั่งไทยก็ตาม ยกเว้นเกาะที่ระบุไว้เพียงจำนวน 8 เกาะ ที่เป็นของไทย (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2545 : 122)

พรมแดนของประเทศไทยติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจำนวน 4 ประเทศ คือ พม่า ลาว กัมพูชา และ มาเลเซีย (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2545 : 122)

พรมแดนด้านพม่า เป็นระยะทาง 2,202 กิโลเมตร ทอดยาวไปตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำรวก แม่น้ำแม่สาย เทือกเขาแดนลาว แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำเมย เทือกเขาถนนธงชัย เทือกเขาตะนาวศรี และแม่น้ำกระบุรีหรือปากจั่น นับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง

พรมแดนด้านลาว เป็นระยะทาง 1,750 กิโลเมตร ทอดยาวไปตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขง แม่น้ำเหืองงา แม่น้ำเหือง และแม่น้ำโขงอีกครั้งหนึ่ง และทอดไปยังเทือกเขาหลวงพระบางทางภาคเหนือของไทย และสันปันน้ำ เทือกเขาแดนลาวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย นับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี

พรมแดนด้านกัมพูชา เป็นระยะทาง 798 กิโลเมตร ทอดยาวนับตั้งแต่อ่าวไทย เทือกเขาบรรทัด แม่น้ำ โพลินหรือห้วยเขมร คลองลึก คลองด่าน คลองน้ำใส ที่ราบแนวเส้นตรงคลองปากอ่าวหรือปากอ่าว และเทือกเขา พนมดงรัก นับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดตราด จันทบุรี สระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี

พรมแดนด้านมาเลเซีย เป็นระยะทาง 576 กิโลเมตร ทอดยาวนับตั้งแต่สันปันน้ำของเทือกเขาสันการาศีรี ร่องน้ำลึกของแม่น้ำโก-ลก นับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดสตูล สงขลา ยะลา และนราธิวาส

พรมแดนมีความสำคัญนับตั้งแต่อดีต ด้านการเมือง จากที่แนวพรมแดนตามธรรมชาติ เหมาะสำหรับการ กีดขวาง การป้องกันข้าศึกศัตรู ด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน การค้าขายระหว่างกัน และด้านสังคม จากการแลกเปลี่ยนขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม การก่อตั้งรัฐสมัยใหม่ที่เป็นรัฐชาติจนถึงช่วงสงครามเย็น ทำให้พรมแดนมีความสำคัญจากการแสดงถึงอำนาจอธิปไตย ภายหลังสงครามเย็น พรมแดนกลายเป็นพื้นที่ที่ ก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญ คือ การเป็นจุดผ่านแดน การทำการค้า การดึงดูดนักท่องเที่ยว การ ลงทุน ก่อให้เกิดการจ้างงาน การเปิดพื้นที่เพื่อการลงทุน การเป็นแหล่งท่องเที่ยวจากจุดชมวิวทิวทัศน์ การเป็น แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์

แม้พรมแดนเป็นสิ่งสมมติที่กำหนดขึ้น เพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นและการสิ้นสุดของอำนาจอธิปไตยในพื้นที่ นำไปสู่การเจรจาเพื่อหาข้อสรุปพรมแดนตามหลักของกฎหมายระหว่างประเทศ แต่พรมแดนธรรมชาติส่วนใหญ่ มัก ยึดถือ ที่สำคัญ คือ สันปันน้ำของเทือกเขาเป็นเส้นแบ่งเขตแดน เนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่ความเปลี่ยนแปลงที่ถือกำเนิดขึ้น อาจนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศ ที่สำคัญ คือ เขาพระวิหาร ที่นำไปสู่ข้อพิพาทระหว่างไทยกับกัมพูชาหลายครั้ง ส่วนพรมแดนที่เป็นร่องน้ำลึก แม้ว่าประเทศไทย กับเพื่อนบ้านสามารถใช้ร่องน้ำลึกร่วมกันได้ แต่ทว่าร่องน้ำลึกมักเปลี่ยนแปลงตามสภาพการผันแปรทางภูมิศาสตร์ ที่สำคัญ คือ การตกตะกอนของดินทราย กรวด และหินในร่องน้ำ ทำให้ร่องน้ำเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดปัญหาการ เปลี่ยนแปลงของเขตแดนตามไปด้วย กรณีเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่การเจรจาระหว่างประเทศ หากผลการเจรจาสำเร็จ

ประเทศส่วนใหญ่มักปกป้องให้เด่นชัดเพื่อเป็นที่หมายสำหรับเส้นเขตแดน ไม่ให้เป็นปัญหาภายหลัง และเป็นประโยชน์จากการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายหลัง เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่หลังสงครามเย็น

พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ ของประเทศไทย จึงส่งผลค่อนข้างมาก แม้ลักษณะพื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐไทยจะมีผลอย่างยิ่งต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ภายใต้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สามารถย่อและย่อทั้งภูมิสถานและเวลา ซึ่งอาจทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจและการลงทุนไปยังบริเวณที่เคยเป็นชายขอบ (periphery) มากกว่าที่จะกระจุกตัวที่ศูนย์กลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรมแดนของไทยที่สามารถเชื่อมต่อไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางทรัพยากรและแรงงานมากกว่าไทย แต่ยังคงขาดเรื่องทุนและเทคโนโลยี (คู่บุญ จารุมณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561)

รัฐในปัจจุบันแทบไม่มีความเปลี่ยนแปลงขนาด อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ แต่เราต้องมีความสามารถในการควบคุมและบริหารจัดการให้ดีกว่านี้ (ณัชชาภัทร อมรกุล, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2561) ความขัดแย้งและไม่ลงรอยที่เกิดขึ้นในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สงครามระหว่างกองกำลังชนกลุ่มน้อยกับกองทัพพม่า ทำให้ทิศทางการพัฒนาของเงินมุ่งใช้ลาวเป็นทางผ่านหลัก บนเส้นทาง R3A (ณัฐกร วิทิตานนท์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2561) พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของประเทศไทยเป็นประโยชน์ในด้านการหาช่องทางบริหารจัดการพื้นที่ เศรษฐกิจร่วมกันกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจในระดับที่ดีกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ส่งผลให้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านหลังไหลเข้ามาทำงานทำและกลายเป็นกำลังสำคัญในการผลิตของภาคเศรษฐกิจ (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

จุดเด่นของประเทศไทยคือการมีตำแหน่งที่เชื่อมโยงกับประเทศในอาเซียนได้สะดวกมาก พรมแดนของรัฐ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 จะส่งผลอย่างแน่นอน ด้วยข้อแม้ว่า ต้องลดความตึงเครียดทางด้านทหารลง ปัญหาความมั่นคงส่งผลกระทบต่อปัญหาอื่น งบกลับทางการทหาร และเอื้อให้เกิดธุรกิจสีเทา และความฉ้อฉลต่างๆ (ภิญญพัณฑ์ พจนะลาวัฒน์, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2561) พื้นที่ อาณาเขต พรมแดนของไทยที่มีอยู่กับประเทศเพื่อนบ้านนั้น จะมีประโยชน์ในแง่เรื่องการแสวงหาโอกาสในการจัดการพื้นที่เขตเศรษฐกิจร่วม ซึ่งอาจจัดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ แล้วมีการส่งสินค้าผลิตแบบการแบ่งงานตามแรงงานที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน (division of labor) โดยใช้ยุทธศาสตร์ประเทศไทยบวกหนึ่ง (Thailand Plus One) แล้วแบ่งปันทรัพยากร (share resource) เพื่อลดต้นทุนการผลิตระหว่างประเทศ การมีพรมแดนกับประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่มาก แรงงานราคาถูก และการเชื่อมโยงกันที่พอมืออยู่แล้ว จะช่วยให้เกิดโอกาสของการร่วมกันผลิตได้ (นรุตม์ เจริญศรี, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงถึง พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐ ของประเทศไทยนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 มีความเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดแนวคิดพื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐอื่น นอกเหนือจากพื้นที่ อาณา

เขต และพรมแดนของรัฐทางการเมือง ที่สำคัญ คือ พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐทางเศรษฐกิจ และพื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนของรัฐทางสังคมและวัฒนธรรม ที่แสดงถึงการทับซ้อนบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเปิดพื้นที่ตามแนวชายแดนก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง ที่สำคัญ คือ การพัฒนา การค้า และการลงทุน ส่วนหนึ่งจากนโยบายของรัฐบาล การกำหนดเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ การพัฒนาพื้นที่ต่อเนื่องทำให้ความเจริญที่เคยกระจุกที่กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ ที่สำคัญ คือ เชียงใหม่ หาดใหญ่ ภูเก็ต หัวหิน พัทยา ชลบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี กระจายไปยังพื้นที่หรือจังหวัดอื่น ทำให้ต้องมีการพัฒนาระบบการคมนาคมขนส่งระหว่างเมืองเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายและไหลเวียนสินค้า บริการ ทรัพยากร และผู้คน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ขณะเดียวกัน พื้นที่ อาณาเขต และพรมแดนทางเศรษฐกิจที่เปิดกว้าง ทำให้การแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการจัดการทรัพยากรจากประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ สินค้าการเกษตร ประมง แร่ธาตุ แรงงาน ป่าไม้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการพัฒนาและการลงทุนจากกลุ่มทุนชาติและกลุ่มทุนข้ามชาติ ขับเคลื่อนความเจริญเติบโตของเมืองตามชายแดนที่เชื่อมต่อกับ กรุงเทพฯ และเมืองศูนย์กลางอื่น ด้วยระบบการคมนาคมที่ทันสมัย เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน เท่ากับลดปัญหาความเป็นเมืองชายขอบ และเพิ่มโอกาสการทำงานทำของแรงงานพื้นถิ่น ลดการอพยพเข้าสู่ส่วนกลางหรือเมืองใหญ่อื่น เท่ากับลดปัญหาความขัดแย้งที่เป็นความมั่นคงรูปแบบเดิม (Traditional Security) ทั้งภายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เป็นความมั่นคงด้านการทหาร กำลังพล การสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ การพัฒนาขีดความสามารถด้านการทหาร แต่หากการจัดการขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากจะไม่สามารถลดปัญหาความมั่นคงรูปแบบเดิมได้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงที่ครอบคลุม (Comprehensive Security) หรือความมั่นคงนอกรูปแบบเดิม (Non- Traditional Security) นับเป็นความมั่นคงรูปแบบอื่น ที่สำคัญ คือ ความมั่นคงมนุษย์ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคม ความมั่นคงทางวัฒนธรรม และความมั่นคงด้านสุขภาพ และก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา ที่สำคัญ คือ ทุจริตสีเทา ตลาดมืด การคอร์รัปชัน การค้ามนุษย์ เป็นต้น ดังเช่นที่แม่สอด จังหวัดตาก เผชิญ

5.4 รูปร่างของรัฐ (Shape of State)

รูปร่างของรัฐ เป็นรูปพรรณสัณฐานของรัฐ จากรูปร่างที่ขาดความกระตือรือร้นของประเทศไทย ที่มีความสัมพันธ์กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญ คือ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ การบริหารและความทั่วถึงด้านการบริหารทางเศรษฐกิจ การกระจายประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง และความเป็นเอกภาพของประชากรจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ของประเทศไทย

ประเทศไทยมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 513,115 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะรูปร่างคล้ายขวานโบราณ ที่มีภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นใบขวาน ภาคเหนือเป็นสันขวาน และภาคใต้เป็นด้ามขวาน หรือหัวช้าง ที่มีภาคเหนือเป็นหัวช้าง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหน้าช้าง ภาคกลางด้านตะวันออกหรือภาคตะวันออกเป็นปากและงาช้าง และภาคใต้เป็นวงช้าง หรือมีรูปร่างคล้ายกระบวยตักน้ำ ความยาวของประเทศจากเหนือสุดที่อำเภอแม่สาย จังหวัด

เชียงราย สู่ใต้สุดที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา มีระยะทาง 1,740 กิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดของประเทศไทย จากด้านตะวันออกทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี สู่ด้านตะวันตกทางภาคกลางหรือภาคตะวันตกที่ด่านเจดีย์สามองค์ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี มีความยาวเป็นระยะทาง 780 กิโลเมตร ส่วนที่แคบที่สุดของประเทศไทยบริเวณตำบลห้วยทราย อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นระยะทาง 10.96 กิโลเมตร แต่คอคอดกระของภาคใต้บริเวณจังหวัดระนองและชุมพร นับเป็นส่วนที่แคบที่สุดของสุวรรณภูมิหรือคาบสมุทรมลายูหรือแหลมมลายูมีระยะทาง 64 กิโลเมตร (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2527 : 218 ; โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2545 : 122)

การที่ประเทศไทยมีรูปร่างไม่กระตัดรัด เป็นรัฐที่มีดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งยื่นล้ำเข้าไปในดินแดนประเทศอื่น ที่สำคัญ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รูปร่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเสมือนปากนกแก้ว คีม ขอ หรือเบ็ด ทำให้กลายเป็นพื้นที่ที่มีความล่อแหลมหากเกิดปัญหาทางการเมือง หรือวิกฤตการณ์ทางการเมือง เพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือยื่นไปทางทิศตะวันออก ขนาบด้วยลาวและกัมพูชา ย่อมทำให้นำประเทศไทยไปสู่ความขัดแย้งหากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาหรือเป็นฉนวนของความขัดแย้งกับลาวและกัมพูชา ที่สำคัญ ความขัดแย้งช่วงสงครามเย็นที่ทำให้ลาวและกัมพูชาภายหลังปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์นับตั้งแต่ ค.ศ. 1975 และภายหลังการสถาปนาระบอบเฮงสัมริมในกัมพูชา ทำให้เวียดนามปรารถนาสถาปนาสหพันธรัฐอินโดจีนที่ประกอบด้วย เวียดนาม ลาว กัมพูชา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ภูมิรัฐศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นยุทธศาสตร์ ที่สำคัญ ประกอบด้วย (สมชาย เตชะพรหมพันธุ์, 2535 : 43-45)

ประการแรก การเป็นพื้นที่เสมือนหนึ่งยื่นเข้าไปในอินโดจีน ทำให้เป็นจุดล่อแหลมหากได้รับการโจมตีจากทางลาวและกัมพูชาที่มีเวียดนามสนับสนุนตามชายแดนพร้อมกัน ดังที่เคยรุกรานที่จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และสุรินทร์ ประการที่สอง ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นที่ราบสูงจากด้านตะวันตกมาด้านตะวันออกสู่แม่น้ำโขง เท่ากับว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ขณะที่ลาวเป็นดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ประการที่สาม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ขณะที่ลาวเป็นดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ทำให้มีชนบทร่วมเนียบประเพณีวัฒนธรรมเหมือนกัน ทำให้ปรารถนาผนวกรวมดินแดนเข้าไว้ด้วยกัน ประการที่สี่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง แตกต่างจากที่ราบลุ่มภาคกลางที่เคยเป็นอยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง มีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแม่น้ำสำคัญ มีเทือกเขาตงพญาเย็นคั่นอยู่ ระหว่างภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการคมนาคม นับเป็นปัญหาที่สำคัญ

ดังนั้น การที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยื่นล้ำเข้าไปในอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีนช่วงการล่าอาณานิคม และลาวและกัมพูชาภายหลังได้รับเอกราชนับตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อฝรั่งเศสเข้าครอบครองอินโดจีน มีความพยายามตัดหรือยึดครองดินแดนด้านนี้ของประเทศไทยออกไปทีละเล็กละน้อย จนทำให้มีรูปร่างคล้ายปากนก คือ เป็นแหลมล้ำยื่นเข้าตรงมุมทางเหนือและทางใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบริเวณใกล้เคียง

เป็นฉนวนไทย ที่เป็นบริเวณจังหวัดฉะเชิงเทราและปราจีนบุรี และฉนวนในบริเวณที่เข้ามาเป็นพรมแดนของ จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ พิชณุโลก และเลย ทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ที่แทรกซึมบริเวณนี้เพื่อตัดดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกจากดินแดนส่วนใหญ่ของประเทศ (โกวิท วงศ์ สุรวัดน์, 2527 : 219)

รูปร่างรัฐของประเทศไทยนับว่ามีข้อด้อยที่สำคัญหลายประการ นับตั้งแต่การที่มีรูปร่างยาวเรียวจาก ภาคเหนือสู่ภาคใต้ และมีจุดต่อแหลมบริเวณจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ที่นับเป็นส่วนที่แคบที่สุดในประเทศไทย การ จัดสรรงบประมาณด้านความมั่นคงและการรักษาความมั่นคงที่สูง การมีพื้นที่ที่ยื่นไปในประเทศเพื่อนบ้านทำให้มี ปัญหากระทบกระทั่งในช่วงเวลาที่มีความขัดแย้ง การมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการพัฒนาเส้นทางคมนาคม การ เคลื่อนย้ายประชากรจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งที่มีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง รูปร่างของประเทศไทยที่ไม่กระทัดรัด และมี ปัญหาความทั่วถึงในการดูแลรักษาอำนาจอธิปไตย ก่อให้เกิดการรุกรานจากต่างประเทศของรัฐสมัยใหม่ นับตั้งแต่ การก่อกำเนิดเป็นรัฐชาติ ที่สำคัญ คือ วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ฝรั่งเศสนำเรือปืนเข้ามาที่อ่าวไทยสู่ม่น้ำเจ้าพระยา มาประชิดพระนครที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2436 ทำให้ประเทศไทยต้องเสียค่าปรับและดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่เป็น ประเทศลาวในปัจจุบัน วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่ถือกำเนิดขึ้น นำไปสู่การพัฒนาขีดความสามารถของกองทัพอย่าง กว้างขวาง นับตั้งแต่ภายหลังวิกฤตการณ์จนถึงสงครามเย็น และการยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่นทั่วเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 สำหรับประเทศไทยยกพลขึ้นบกนับตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุ ราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลาภายหลังการโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ของสหรัฐอเมริกาในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จนตัดขาดประเทศไทยด้านเหนือและด้านใต้สำเร็จจุลวง

ความเข้มแข็งทางการทหารและการระดมพล (Military Strength and Mobility) พัฒนาการทางการ ปกครองของไทยทำให้ทหารสมัยใหม่ถือกำเนิดนับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2435 และมีบทบาทในการการรักษาเอกราชของชาติและบูรณภาพแห่งดินแดน และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่การเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีที่มาจากการขาดความมั่นคงและเสถียรภาพภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ มีการขยายตัวของกองทัพ มีการเพิ่มขีดสมรรถนะและขีดความสามารถ กำลังพล และพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ เทคโนโลยี ทำให้มีความร่วมมือกับต่างประเทศในทศวรรษที่ 2490 และการคุกคามของคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลต่อมา มีความร่วมมือ กับต่างประเทศตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 ทำให้กองทัพไทยมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น และแม้ความขัดแย้งกับ คอมมิวนิสต์ที่เป็นความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ในสงครามเย็นยุติลง แต่ไทยเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็งทาง การทหารมากเป็นอันดับสี่ มีกำลังพลประจำการ 256,000 คน มีการจัดสรรงบประมาณจำนวน 3.5 พันล้าน เหรียญสหรัฐ ใน พ.ศ. 2537 และแม้สงครามเย็นยุติลงแต่กรอบแนวคิดความขัดแย้งที่ครอบคลุม ที่มองทุกมิติเป็น

ความมั่นคง และความขัดแย้งที่เป็นภัยจากการก่อการร้ายหลังเหตุการณ์วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2544 ทำให้ไทยต้องมีความร่วมมือกับภายนอกเพื่อต่อต้านความขัดแย้งในรูปแบบใหม่

การที่มีพื้นที่ที่มีความยาว ทำให้มีภูมิอากาศหลากหลาย และส่งผลต่อความหลากหลายทางพืชพรรณด้วย จึงทำให้มีพืชเศรษฐกิจหลายประเภท (ณัชชาภัทร อมรกุล, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2561) รูปร่างของประเทศไทยส่งต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจบางประการ อาทิ การที่ประเทศไทยยอมเสียพื้นที่บางส่วนให้แก่ประเทศกัมพูชาในอดีต เพื่อรักษาพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราดซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่แคบ แต่ติดกับพื้นที่ทางทะเล ทำให้ประเทศไทยมีทางออกทางทะเลเพิ่มขึ้น ได้รับประโยชน์จากกิจการทางทะเล (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

แต่รูปร่างของรัฐปัจจุบันลดความสำคัญลงเพราะความสัมพันธ์ของรัฐในโลกสมัยนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 จะมีลักษณะเป็นเครือข่าย แบบนครรัฐมากกว่าราชอาณาจักร (วศิน ปัญญาวุฒระกุล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561) รูปร่างของรัฐนับว่ามีความสำคัญพอสมควร หากแต่ก็ไม่ได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศเท่ากับการกำหนดนโยบายที่ใช้ประโยชน์จากรูปร่างและสัณฐานของรัฐ นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของรัฐเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทั้งโดยธรรมชาติและจากนโยบาย เช่น การสร้างทางเชื่อมต่อ ถนน รถไฟ การขุดขยายช่องทางเดินเรือ เป็นต้น (ศุ บุญ จารุมณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงว่า รูปร่างของประเทศไทยที่มีลักษณะเป็นชวานหรือหัวช้าง มีลักษณะที่ไม่ดีนัก เพราะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองนับตั้งแต่อดีตหลายครั้ง ทำให้ประเทศไทยกำหนดรูปแบบการปกครองเพื่อให้อำนาจรัฐจากส่วนกลางแพร่กระจายให้ครอบคลุมไปถึงทั่วทั้งประเทศจนประสบความสำเร็จ นำมาสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีความต่อเนื่องนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รูปร่างของประเทศไทยที่ห่างไกลจากศูนย์กลางเป็นอันมาก แต่ยังคงรูปแบบการปกครองแบบรัฐเดี่ยว ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคกับการคมนาคม ตัวอย่างที่สำคัญ คือ กรุงเทพฯ กับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดความล่าช้า ด้อยพัฒนา และไม่ทันสมัย ความเปลี่ยนแปลงต่อบริบทระหว่างประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางที่มีเศรษฐกิจมีบทบาทหนา ทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงเพราะแม้รูปร่างรัฐจะคงเดิม แต่การบริหารจัดการภายในมีความเปลี่ยนแปลงด้วยการพัฒนาที่เข้มข้นมากขึ้น มีการสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นเครือข่าย ตัวอย่างเช่น เมืองพี่น้องระหว่างแม่สอดกับเมียวดี แม่สายกับท่าสายลวด ก่อให้เกิดการไหลเวียนของเงินทุน แรงงาน ทรัพยากร สินค้า และบริการ ที่หลากหลาย รูปร่างของรัฐที่เคยเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญทางการเมืองและความมั่นคงกลับเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องเพราะรูปร่างที่ตั้งอยู่ในแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลาย และมีลักษณะสัมพันธ์กับพื้นที่ใกล้เคียงของประเทศเพื่อนบ้านมากกว่าภูมิภาคอื่นในประเทศไทย ตัวอย่าง ที่สำคัญ คือ พื้นที่ภาคเหนือมีความแตกต่างจากพื้นที่ภาคใต้ แต่มีลักษณะภูมิประเทศที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ชายแดนของพม่าและลาว ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นเครือข่ายก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกัน ส่งผลต่อความเจริญของภูมิภาค ทำให้รูปร่างของรัฐที่เป็นเสมือนจินตนาการของ

รัฐสมัยใหม่ลดทอนความสำคัญลง แต่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกลับมีบทบาทและเพิ่มความสำคัญมากขึ้น ความได้เปรียบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของประเทศไทย คือ การที่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกันต่อเนื่องเป็นแผ่นดินเดียวกันของประเทศไทย ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างกว้างขวาง

5.5 ลักษณะภูมิประเทศ (Landforms)

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นสภาพพื้นที่ จากองค์ประกอบ แม่น้ำลำคลอง ที่ราบ ที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม ภูเขา ความหลากหลายทางภูมิประเทศ ของประเทศไทย เป็นภูมิประเทศภายในของประเทศไทยที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ จากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ที่มีความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย นับตั้งแต่การเป็นเทือกเขา หุบเขา ที่สูง ที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม และที่ราบชายฝั่ง มีสภาพภูมิอากาศแบบเขตร้อน (Tropical Climate) มีอากาศแบบร้อนชื้น เป็นแบบมรสุมเขตร้อน ทำให้เหมาะกับการทำการเกษตรกรรม มีฤดูจำนวน 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ยกเว้นภาคใต้ ที่ไม่มีฤดูหนาว สภาพภูมิประเทศของประเทศไทยมีความแตกต่างและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจำแนกตามภูมิภาค แบ่งเป็นจำนวน 4 ภาค ประกอบด้วย (ปรับปรุงจาก ธวัชธรรพ์, 2546 : 104-144) ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

ภาคเหนือของประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 170,000 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 106.2 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 32 ของพื้นที่ทั้งหมด ประกอบด้วย 17 จังหวัด แบ่งออกเป็นสองส่วนตามลักษณะภูมิประเทศ คือ ภาคเหนือตอนบน เป็นภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบตามหุบเขา หรือที่ราบสลับหุบเขา ประกอบด้วยจังหวัดจำนวน 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน อุตรดิตถ์ และแม่ฮ่องสอน และภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นที่ราบตามเนินเขา ประกอบด้วย จังหวัดจำนวน 8 จังหวัด คือ กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ตาก สุโขทัย และอุทัยธานี

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคเหนือเป็นบริเวณที่มีทิวเขาทอดยาวมาจากด้านเหนือสู่ด้านล่างระหว่างหุบเขาจะมีที่ราบลุ่ม มีลำน้ำไหลผ่าน ที่สำคัญ คือ แม่น้ำ ปิง วัง ยม น่าน จากภาคเหนือตอนบนสู่ภาคเหนือตอนล่าง มีแม่น้ำกกและอิงในจังหวัดเชียงราย และแม่น้ำโขงไหลผ่านจังหวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือของภาคเหนือ ติดต่อกับจังหวัดเชียงราย ภูมิอากาศภาคเหนือค่อนข้างหนาวในหน้าหนาว และร้อนในหน้าร้อน ด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ทำให้ประชากรในภาคเหนือมีทั้งคนพื้นราบและชาวเขา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง หอม กระเทียม ยาสูบ ผัก ที่สำคัญ คือ กระเทียมหัว กระเทียมปัส ขิง ชะอม แตงกวา แตงร้าน แตงโม ผักกาดขาว พริกชี้หู พริกหยวก ฟักทอง และผลไม้ ที่สำคัญ ได้แก่ สตอเบอร์รี่ ลิ้นจี่ ลำไย มีดอกไม้จำนวนมาก ที่สำคัญ คือ กุหลาบ ที่ปลูกที่อำเภอพบพระและแม่สลด จังหวัดตาก ส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือน ที่สำคัญ คือ ร่ม เครื่องปั้นดินเผา จักรสาน และศิลปหัตถกรรมพื้นเมือง ที่สำคัญ คือ เครื่องเงิน เครื่องเงิน สภาพภูมิศาสตร์ของภาคเหนือทั้งภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมทำให้อาชีพบริการเป็นไปได้ด้วยดี ที่สำคัญ คือ ด้านการท่องเที่ยวและธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ 170,218 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นพื้นที่เกือบหนึ่งในสามของประเทศไทย นับเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่มากที่สุด ประกอบด้วยจังหวัด จำนวน 20 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร ร้อยเอ็ด มุกดาหาร มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ ขอนแก่น เลย อุดรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย สกลนคร นครพนม และบึงกาฬ มีลักษณะภูมิประเทศ ประกอบด้วย พื้นที่เป็นที่ราบสูงจากด้านตะวันตกสู่ด้านตะวันออก มีแม่น้ำสำคัญ คือ แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี แม่น้ำอื่นที่สำคัญ คือ แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำเหือง ส่วนแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีสภาพดินเป็นดินปนทรายนับเป็นปัญหาด้านการเพาะปลูก ทำให้เป็นภูมิภาคที่ยากจนที่สุดในประเทศไทย มีสภาพภูมิอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวในฤดูหนาว และรับพายุที่มาจากเวียดนามและลาวก่อนภูมิภาคอื่น ประชากรส่วนใหญ่ทำนากตามแม่น้ำและแหล่งน้ำ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ปอ มันสำปะหลัง และข้าวโพด พืชผัก ที่สำคัญ ได้แก่ แตงกวา แตงร้าน แตงโม ถั่วฝักยาว พริกชี้หนู พริกชี้ฟ้า พักทอง หอมแดง และหอมแบ่ง ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าไม้ ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้เต็งรัง ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้ยาง และไม้ประดู่ ผลผลิตจากป่าไม้และพืช อาทิ น้ำผึ้ง สมุนไพร และหนังสัตว์ นอกจากนี้ คือ สินแร่ อันประกอบด้วย เหล็กสินเธาว์ แปะไรท์ แมงกานีส และ โปแตช เป็นต้น (ประทาน คงฤทธิศึกษากร, 2540 : 100-101)

ภาคกลางนับเป็นภาคที่มีขนาดใหญ่ ประกอบด้วยพื้นที่สามส่วน คือ (1) ส่วนแรก คือ ภาคกลางตอนบน เป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วย พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และสระบุรี ส่วนที่สอง คือ ภาคกลางตอนล่าง ประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร จังหวัดที่เป็นปริมณฑลของกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ สมุทรปราการ นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม และสมุทรสาคร (2) ภาคกลางด้านตะวันออกหรือภาคตะวันออก ประกอบด้วย ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครนายก และสระแก้ว (3) ภาคกลางด้านตะวันตกหรือภาคตะวันตก ประกอบด้วย ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคกลาง ประกอบด้วย พื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มตอนกลางของภาค ส่วนด้านขอบทั้งตะวันออกและตะวันตกเป็นภูเขาและที่ราบจากสูงลงมาต่ำลดหลั่นกันลงมา ทำให้มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะจนถึงตอนกลางและชายฝั่งทะเล มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำเพชรบุรี และแม่น้ำประแสร์ สภาพภูมิอากาศ ร้อนชื้น ภาคกลาง จึงมีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่สำคัญ ได้แก่ การทำนา การทำสวน การทำไร่ ผลผลิตสำคัญ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ผัก ผลไม้ นานาชนิด เช่น ทุเรียน มังคุด มะม่วง เงาะ การเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น การทำประมง ทั้งน้ำจืด และน้ำเค็ม ภาคกลางนับเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศไทยมาแต่อดีต

ภาคใต้ นับเป็นภาคที่มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 70,207.968 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 14 จังหวัด ได้แก่ กระบี่ พังงา ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ระนอง ชุมพร สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ตรัง สตูล และพัทลุง จังหวัดที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 12,811.060 ตารางกิโลเมตร จังหวัดที่มีเนื้อที่น้อยที่สุด คือ จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ 800.972 ตารางกิโลเมตร ความหนาแน่นของจำนวนประชากร คิดเป็น 114 คน ต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นคาบสมุทรที่ทั้งด้านตะวันออกและตะวันตกติดทะเล สภาพภูมิอากาศร้อนชื้น แต่การเป็นคาบสมุทรทำให้ได้รับอิทธิพลจากลมทะเล ภาคใต้จึงมีสองฤดู คือ ฤดูฝนกับฤดูร้อน มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดภาคหนึ่ง มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านเกือบทุกจังหวัด ที่สำคัญ คือ แม่น้ำตาปี สายบุรี กระบุรี ที่ตั้งของจังหวัดส่วนใหญ่อยู่ริมแม่น้ำลำคลอง หรือริมฝั่งทะเล สภาพภูมิประเทศมีสันเขาอยู่ด้านตรงกลางของภาค เป็นที่ราบลดหลั่นลงมา ด้านตะวันออกเป็นที่ราบขนาดใหญ่ และมีชายฝั่งเป็นที่ราบเป็นส่วนใหญ่ ด้านตะวันตกจะแคบและมีชายฝั่งที่ชัน

ความสำคัญของภูมิศาสตร์ของประเทศไทย นำไปสู่การกำหนดแดนแกน (Core Area) ที่หมายถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญของประเทศ เป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศ ทั้งทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม พื้นที่แดนแกน ประกอบด้วย กลุ่มเมืองทั้งหลายที่มีความสำคัญ อาจมีเมืองหลวงหรือไม่มีก็ได้ แต่มักเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ แดนแกนจึงมีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ที่เป็นเป้าหมายของการทำลายล้างเพราะเป็นหัวใจสำคัญของประเทศ และเป็นการเริ่มต้นของการแพร่กระจายความเจริญออกจากศูนย์กลางสู่พื้นที่ใกล้เคียง และพื้นที่อื่น กรณีของประเทศไทย จากสภาพทางภูมิศาสตร์ แดนแกนระดับมหภาค คือ พื้นที่ภาคกลางบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญนับตั้งแต่อดีต เป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ที่สำคัญ คือ อโยธยา ที่เป็นเมืองหลวง 417 ปี เป็นเมืองท่า เป็นศูนย์กลางการค้า จากความอุดมสมบูรณ์ด้านเกษตรกรรมเพราะมีแม่น้ำไหลผ่านสามสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก เป็นเมืองที่ได้รับความเข้มแข็งและการสนับสนุนทางทหารจากสุพรรณบุรี และเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากละโว้หรือลพบุรีในปัจจุบัน และแดนแกนระดับจุลภาค คือ กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเสมือนเป็นอภิมหานคร (Metropolis) ที่กลายเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีความเจริญสมัยใหม่สืบเนื่องมาตลอด และแพร่กระจายไปสู่เมืองอื่นภายหลัง

ดังนั้น หากในช่วงใด ทรัพยากรในพื้นดิน หรือพื้นน้ำ เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นดิน พื้นน้ำที่มีทรัพยากรประเภทนั้นอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ก็จะถูกให้ความสำคัญตามไปด้วย (ดลยา เทียนทอง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2561) ลักษณะภูมิประเทศของประเทศไทยมีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละภูมิภาค ทั้งพื้นที่ที่เป็นที่ราบ ที่ราบสูง ที่ราบเล็ก ๆ สลับหุบเขา หรือภูมิประเทศที่เป็นที่ราบแคบ ๆ ซึ่งมีชายหาดที่ยาว ส่งผลให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศไทยที่แตกต่างหลากหลาย เพียงแต่ต้องมีการวางแผนหรือการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศแต่ละแห่ง เช่น พื้นที่ที่ควรเป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่อุตสาหกรรมเกษตร พื้นที่ประมง พื้นที่ป่าไม้เศรษฐกิจ พื้นที่ปศุสัตว์ โดยมีการ

จัดระบบโลจิสติกส์เพื่อความสะดวกเชื่อมโยงที่เหมาะสม เกิดประโยชน์สูงสุด (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

ภูมิประเทศจึงไม่มีผล เพราะความสำคัญอยู่ที่การจัดสรรทรัพยากรภายในประเทศมากนักน้อยเพียงใด เช่น การผลิตไฟฟ้าจากพลังงานลม พลังแสงอาทิตย์ ชยะ (วศิน ปัญญาวุฒตระกูล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561) ลักษณะภูมิประเทศอาจส่งผลบ้างแต่ไม่น่าจะมีผลโดยตรงต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยยะสำคัญ นอกเสียแต่ว่ารัฐมีนโยบายที่จะใช้ประโยชน์จากลักษณะภูมิประเทศ เช่น ขุดคลองไทยเพื่อขยายช่องทางทางเศรษฐกิจ หรือพัฒนาลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้สามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่มีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นการชลประทาน หรือสนับสนุนทางเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว เป็นต้น (คูปัญญ จารุมณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561) หากเน้นธุรกิจบริการและท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้สำคัญอย่างมาก เดิมเขตภูเขา สลับซับซ้อนอาจเป็นอุปสรรค แต่ในอนาคต ลักษณะเช่นนี้จะเป็นทุนสำคัญ รัฐจะต้องหาทางเชื่อมต่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ขณะที่พื้นที่ราบอาจต้องทบทวนบทบาทในฐานะที่ตั้งโรงงาน กับ ธุรกิจการเกษตรที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชนมากกว่าให้ความสำคัญกับผู้ลงทุน (ภิญญพันธ์ พงนะลาวัณย์, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2561)

ลักษณะภูมิประเทศไทยที่ไม่ได้มีภูเขาที่สูงใหญ่จนไม่สามารถเชื่อมโยงได้ การมีพื้นที่ที่เชื่อมต่อทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้ไทยมีโอกาสในการใช้ประโยชน์จากจะเชื่อมโยงพื้นที่ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกันผ่านระบบถนนหรือรางได้ไม่ยาก หากแต่ต้องมีวิสัยทัศน์และงบประมาณในการเชื่อมต่อระบบให้ครอบคลุม การมีช่องทางการสร้างท่าเรือในอ่าวไทย หรือบริเวณทั้งด้านมหาสมุทรอินเดียหรืออ่าวไทย ทำให้ไทยมีโอกาสในการสนับสนุนการเชื่อมโยงสองด้านของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ (นรุตม์ เจริญศรี, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงถึง ประเทศไทยมีสภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ที่หลากหลาย พื้นดินมีทั้งที่เป็นภูเขาสูง ภูเขา ที่สูง ที่ราบสูง ที่ราบ ที่ราบลุ่ม ที่ราบชายฝั่ง ที่สูงชายฝั่ง ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์สูง และพื้นน้ำมีทั้งน้ำจืดในแผ่นดิน น้ำกร่อย และน้ำทะเล ประเทศไทยติดชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทยที่เชื่อมต่อไปมหาสมุทรแปซิฟิก และทะเลอันดามันที่เชื่อมต่อไปมหาสมุทรอินเดีย ลักษณะภูมิประเทศของประเทศไทยที่สำคัญแตกต่างจากประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ การที่ประเทศไทยมีแม่น้ำสำคัญที่มีต้นน้ำและสายน้ำตอนในหรือเริ่มต้นและสิ้นสุดภายในประเทศ เริ่มตั้งแต่แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน จากภูเขาสูงและที่ราบสูงในภาคเหนือ ไหลสู่ที่ราบลุ่มในภาคกลางตอนล่าง ออกสู่อ่าวไทย แตกต่างจากประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ที่มีแม่น้ำสำคัญของประเทศมีต้นกำเนิดในต่างประเทศ ที่สำคัญ คือ จีน และไหลลงสู่ทะเล ผ่านประเทศอื่นจำนวนมาก ทำให้แม่น้ำหลายสายกลายเป็นแม่น้ำนานาชาติ ที่สำคัญ คือ แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำแดง การเป็นภูเขาสูง ที่สูง และที่ราบสูง ในภาคเหนือ ลงสู่ที่ราบลุ่มในภาคกลาง ส่งผลต่อการพัฒนานับตั้งแต่อดีตที่เริ่มต้นการคมนาคมสมัยใหม่ ที่สำคัญ คือ ระบบรางจากการรถไฟ จากกรุงเทพฯ ไปตามเส้นทางภาคกลาง และไปภาคเหนือจนเชื่อมต่อเป็นระบบขนส่งที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก่อให้เกิดเมืองและชุมชนทางการค้าตลอดสองข้างทางรถไฟ แทนที่ระบบการขนส่งทางน้ำที่มีจากอดีต

ความได้เปรียบจากปัจจัยทางภูมิประเทศของไทย ก่อให้เกิดความคิดระบบรางที่ทันสมัย ที่สำคัญ คือ รถไฟความเร็วสูง สอดรับกับความเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมเท่ากับลดปัญหาและอุปสรรคของสภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิประเทศของประเทศไทย ที่มีความได้เปรียบเทียบอยู่แล้ว ยิ่งเพิ่มความได้เปรียบมากขึ้น จากการพัฒนาระบบโลจิสติกส์ที่ทันสมัย ที่สำคัญ คือ ระบบราง ขณะเดียวกัน ความเหมือนกันของประเทศไทยกับประเทศอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป คือ การที่มีภูเขาจำนวนมากมีแนวจากทางทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ ที่สำคัญ คือ เทือกเขาถนนธงชัย ตะนาวศรี เพชรบูรณ์ ดงพญาเย็น ทำให้ประเทศไทยมีการตั้งเมืองตามหุบเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และพื้นที่บางแห่งมีลักษณะพิเศษ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ เทือกเขาตะนาวศรี ที่เป็นแนวภูเขาขนาดเล็กด้านหน้าจากอำเภอยะโฮ่ย จังหวัดเพชรบุรี ไล่ลงมาจนถึงอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้มีความเจริญไล่เรียงจนถึงอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ที่มีความเจริญ และมีความเจริญมากที่สุดที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาการวางแผนการพัฒนาการคมนาคม ระบบโลจิสติกส์ ทั้งถนน ระบบราง ท่าอากาศยาน ที่สำคัญ คือ การพัฒนาท่าอากาศยานบ่อฝ้ายระหว่างอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี กับอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และท่าเรือเพื่อการท่องเที่ยวที่เชื่อมระหว่างหัวหินกับพญา เพื่อบรรลุกับความเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยว

5.6 ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources)

ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดสรรทรัพยากร การเข้าถึงทรัพยากร ที่นำไปสู่ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศไทย

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource) ประเทศไทยมีที่ตั้งในเขตร้อน มีที่ราบลุ่ม และมีดินร่วนทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ พื้นที่ภาคเหนือที่มีทรัพยากรจำนวนมาก ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าไม้ ไม้สัก แหล่งพลังงาน อาทิ บ่อน้ำมันที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ถ่านหินลิกไนต์ ที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เป็นต้น ภาคเหนือยังมีทรัพยากรธรรมชาติอื่น เช่น ฟลูออไรด์ แมงกานีส ยิบซัม วุลแฟรม และพลวง เป็นต้น ทำให้ภาคเหนือเป็นแหล่งลงทุนของต่างประเทศมานับตั้งแต่อดีต นับตั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่บริษัทจากต่างประเทศ อาทิ บริษัท บอมเบย์ เบอร์มา จำกัด เข้ามาขอสัมปทานเพื่อตัดและชักลากไม้ บางส่วนร่วมทุนกับนายทุนท้องถิ่น ส่งผลให้เศรษฐกิจของภูมิภาคเติบโตภายหลัง (ธโรธร ตูทองคำ, 2546 : 106)

เช่นเดียวกับภาคใต้ที่มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก แร่ธาตุ ที่สำคัญ คือ ดีบุก อ่าวไทย นับเป็นแหล่งพลังงาน ที่สำคัญ คือ น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ รวมถึงการเกษตรกรรมที่มีความหลากหลาย ได้แก่ ข้าว ยางพารา ปาล์ม ผัก และผลไม้ เช่น สับปะรด เงาะ ลางสาด ส้ม มะพร้าว เป็นต้น มีการทำการประมงเพราะเป็นแหล่งสัตว์น้ำทางทะเล ยางพารา ปาล์ม และดีบุก เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ส่งผลต่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเกษตร เช่น การแปรรูปน้ำมันปาล์ม ยางพารา มะพร้าว การกลั่นน้ำมันพืช เป็นต้น ทางทะเล เช่น ปลาป่น น้ำปลา เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมเบาและในครัวเรือน การที่ภาคใต้มีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่สวยงาม เหมาะกับ

การท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ เช่น ภูเก็ต เกาะสมุยและเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดกระบี่ มีอุทยานแห่งชาติ อาทิ อุทยานแห่งชาติเกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล เป็นต้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ที่สำคัญ ได้แก่ การโรงแรม ภัตตาคาร วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องดำนํ้า นับแหล่งรายได้ที่สำคัญในภาคใต้ (ธโรธร ตูทองคำ, 2546 : 118)

ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยจากการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากและหลากหลาย นับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สำคัญสี่ประการ คือ การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงด้านพลังงาน

ด้านเกษตรกรรม ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยจากการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากและหลากหลาย ส่งผลต่อสมรรถนะทางด้านเกษตรกรรม (Agricultural Capacity) การทำสนธิสัญญาเบาริงค์ของไทย ใน พ.ศ. 2398 ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ (subsistence economy) เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า (commercial economy) แต่การพัฒนาการเกษตรกรรมที่จำกัด ทำให้สินค้าการเกษตรส่งออก ประกอบด้วย ข้าว ยางพารา และไม้สัก อันเป็นสินค้าเกษตรขั้นปฐมภูมิ (Primary Commodity) เป็นหลัก ทำให้มีความจำเป็นต้องพัฒนาเพิ่มสมรรถนะการเกษตรกรรมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะทางด้านเทคโนโลยีการผลิต แม้ภายหลังไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมทำให้พึ่งตนเองและมีความมั่นคงทางด้านอาหาร (Food Security) นับตั้งแต่ที่มีการกำหนดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง ใน พ.ศ. 2504 จนกลายเป็นสินค้าอุตสาหกรรมเกษตรกรรม (Agro-Industrial Commodity) แต่ยังคงมีความต้องการการพัฒนาการเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น เช่น การชลประทาน เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี เมล็ดพันธุ์ เป็นต้น ส่วนการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมกลับมีปัญหาจากลักษณะของสินค้าการเกษตร ที่สำคัญ คือ ความคงทนถาวร เพราะมีการเน่าเสีย เป็นต้น และการแข่งขันจากภายนอก การกำหนดราคาจากตลาดโลก ทำให้มีการกีดกันทางการค้าด้วยมาตรการทางภาษีในทศวรรษที่ 2520 แต่การกำหนดให้มีการเปิดเสรีทางการค้าของสินค้าการเกษตรด้วยการยกเลิกมาตรการทางภาษี (Tariff Barrier) ในทศวรรษที่ 2530 แต่ความขัดแย้งของกลุ่มเกษตรกรภายใน จนเป็นปัญหาทางการเมืองของประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้มีการกีดกันทางการค้าด้วยมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barrier) เช่น การสุขอนามัย การรักษาสินแวดล้อม การไม่ใช้แรงงานเด็กในการทำการเกษตร การเป็นสินค้าการเกษตรที่เป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค เช่น การเป็นอาหารที่ไม่มาจากการตัดแต่งพันธุกรรม (Genetically Modified Food : GM Food) พืชที่ไม่มีการตัดแต่งพันธุกรรม (Genetically Modified Organism : GMOs) นับเป็นการกีดกันทางการค้ารูปแบบใหม่ที่ทำให้ไทยแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกมากขึ้น และส่วนหนึ่งมาจากการเจรจาวิภาคีและการจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับพหุภาคี

ด้านอุตสาหกรรม ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยจากการมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากและหลากหลาย ส่งผลต่อสมรรถนะทางด้านอุตสาหกรรม (Industrial Capacity) อุตสาหกรรมของไทยในอดีตมาจากการลงทุนของต่างประเทศภายหลังสนธิสัญญาเบาริงค์ และมีการลงทุนของรัฐบาลและเอกชนไทยภายหลังแต่มีใน

ขอบเขตจำกัด ความบอบซ้ำและความเสียหายจากอุตสาหกรรมภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ไทยเร่งฟื้นฟูอุตสาหกรรมภายหลังการขาดแคลนสินค้าและบริการ แต่ความเสียหายและการถอนตัวของนายทุนตะวันตก โดยเฉพาะจากอังกฤษทำให้ไทยขาดแคลนเงินทุน เทคโนโลยี และผู้ประกอบการที่ความชำนาญ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามแก้ปัญหาตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบชาตินิยมด้วยการจัดตั้งหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ แต่การเป็นฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง การฉ้อราษฎร์บังหลวง และการขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจตามลัทธิชาตินิยมล้มเหลว ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แสวงหาการพัฒนาเศรษฐกิจอื่น และการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางเสรีนิยมหรือทุนนิยมนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 มีการกำหนดยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization : ISI) ใน พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2519 และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Oriented Industrialization : EOI) นับตั้งแต่ พ.ศ. 2520 ทำให้ไทยมีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เพิ่มมากขึ้น แม้มีสมรรถนะทางอุตสาหกรรมที่สูงกว่าอดีตและมีปัญหาในทางปฏิบัติที่สะท้อนจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 แต่ไทยมีความต้องการการลงทุนจากต่างประเทศทางด้านเงินทุน เทคโนโลยี ผู้ประกอบการที่เชี่ยวชาญและชำนาญงาน เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ

ด้านอาหาร ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) คือ ความสามารถของประชาชนที่เข้าถึงอาหารที่ดีทั้งปริมาณและคุณภาพ ความเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลกจากปัญหาโลกร้อน เอลนินโญ่ ลานินญา ที่มาจากปัญหาสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดปัญหาทั้งความแห้งแล้ง น้ำท่วม หิมะ ทำให้พืชผลการเกษตรเสียหาย การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการ การแพร่หลายแนวคิดบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ความเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างประชากร การจัดการเกษตรด้วยรูปแบบสมัยใหม่ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงปัญหาอื่น เช่น ภัยสงคราม การขยายตัวของทะเลทราย เป็นต้น ย่อมเป็นปัญหาต่อความมั่นคงอาหาร ผวนกับความอุดมสมบูรณ์ประเทศไทยที่เคยมีมาแต่อดีตลดลง การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์จากการส่งออก ปัญหาหนี้สิน ที่ดิน การใช้เทคโนโลยี หรือปัญหาอื่นใด ของเกษตรกร (ธโรธร ตูทองคำ, 2556ค : 147-148)

ด้านพลังงาน ประเทศไทยพึ่งพิงน้ำมันเชื้อเพลิงจากภายนอกส่งผลต่อความมั่นคงด้านพลังงาน (Energy security) ที่แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ความมั่นคงด้านจัดหา กับความมั่นคงด้านราคา ส่งผลต่อเศรษฐกิจตามมาทั้งปัญหาราคาเชื้อเพลิงที่ผันผวนและขึ้นลงอย่างต่อเนื่อง การขาดแคลนเชื้อเพลิง ต้นทุนการขนส่งที่เพิ่มสูง ภาวะเงินเฟ้อ เช่น การผลิตไฟฟ้าของประเทศต้องพึ่งพาพลังงานจากก๊าซธรรมชาติร้อยละ 72 ใน พ.ศ. 2554 เป็นต้น พลังงานที่กระแสหลัก นับเป็นพลังงานที่ประเทศไทยใช้เป็นหลัก เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้ไปแล้วหมดไป มาจากน้ำมันกับก๊าซธรรมชาติ ที่สำคัญ คือ น้ำมัน ที่ต้องมีการนำเข้า ความผันผวนด้านราคาส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงด้านเศรษฐกิจระดับมหภาค ส่งผลให้ประเทศไทยต้องแสวงหาทางเลือกพลังงานกระแสหลักจากก๊าซธรรมชาติจากแหล่งพลังงานภายในประเทศ แต่มีข้อจำกัดที่ไม่เพียงพอกับความต้องการใช้

ภายในประเทศ และพลังงานทางเลือก (Alternative Energy) หรือพลังงานทดแทน นับเป็นแนวคิดที่นำมาสู่การปฏิบัติที่สำคัญนอกเหนือจากพลังงานหลัก ที่สำคัญ ประกอบด้วย พลังงานแสงอาทิตย์ ลม ความร้อนใต้พิภพ ชีวมวล ชีวภาพ (Biofuel) คลื่น และขยะ แต่ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ต้นทุนที่มีราคาสูง และการสนับสนุนจากรัฐและเอกชนมีจำกัด ทำให้การพัฒนาพลังงานทางเลือกมีน้อย ขณะที่ปริมาณการใช้พลังงานเชื้อเพลิงเพิ่มขึ้น

ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งในขณะนี้ไทยยังไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีได้เอง หรือเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าปฐมภูมิ หากแต่การใช้และเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติยังถูกจำกัดเพียงเฉพาะกลุ่มทุน ดังนั้นจึงไม่น่าไปสู่การกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างจำกัด (คู่บุญ จารุณี, สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2561) ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ อาทิ แร่ธาตุบางชนิด ป่าไม้ อัญมณี ประมงเริ่มหมดไป ส่งผลให้ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติจากประเทศเพื่อนบ้านจนเกิดการกระทบกระทั่งกันบ้าง (บุญธรรม ถาวรทัศนกิจ, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2561)

ความเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยที่ลดลงจึงส่งผลค่อนข้างมาก นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ทรัพยากรธรรมชาติคงร่อยหรอไปมาก ถ่านหิน น้ำมันปิโตรเลียม ทำให้ไทยอาจต้องแสวงหาและนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งหมายถึงต้นทุนทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นด้วย (ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัลย์, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2561) เนื่องจากในประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ พม่า และลาว ยังมีทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะป่าไม้ ซึ่งในประเทศไทยมีนโยบายปิดป่าไปนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2530 ความต้องการเหล่านี้ต้องดำเนินการผ่านไทย การสร้างเขื่อนและโรงไฟฟ้าถ่านหินในลาวเองก็ดี ต่างเป็นไปเพื่อรองรับความต้องการใช้ไฟฟ้าของฝั่งไทย (ณัฐกร วิทิตานนท์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2561) การจัดการทรัพยากรมีความสำคัญ ต่อการก่อเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าเป็นเพียงแค่มิทรัพยากรเท่านั้น ถ้าขาดการจัดการวางระบบก็ไม่สามารถเท่าทันระบบเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 ได้ (วศิน ปัญญาวุฒตระกูล, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2561)

จากการสัมภาษณ์ แสดงถึง การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่อดีต ที่สำคัญ ช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการแปรเปลี่ยนจากทรัพยากรธรรมชาติเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อนำกลับมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรม หรือแปรเปลี่ยนจากรายได้สินค้าเกษตรกรรมเป็นสินค้าอุตสาหกรรม เป็นการเพิ่มพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมมากกว่า การเพิ่มประสิทธิภาพด้านการผลิต ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันมาก การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่ต่อเนื่องมากกว่าหกทศวรรษ ทำให้ประเทศไทยมีปัญหาจากการเริ่มขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลต่อการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ ป่าไม้ แร่ธาตุ หลากหลายชนิด ผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งระดับทวิภาคี และพหุภาคี ทั้งอนุภูมิภาคและภูมิภาค แต่ความร่วมมือที่ถือกำเนิดขึ้นต้องเป็นประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย มีการวางระเบียบปฏิบัติที่เข้มงวด เพราะอาจนำไปสู่

การกระทบกระทั่งจนกลายเป็นความขัดแย้งหรือการเผชิญหน้าตลอดช่วงสงครามเย็นและช่วงแรกของยุคหลังสงครามเย็น

แหล่งพลังงานนับเป็นเป้าหมายสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเพื่อนบ้าน ที่สำคัญ คือ น้ำมัน และแก๊สธรรมชาติ ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ปัจจุบัน ทำให้ประเทศไทยแสวงหาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนหนึ่งต่อเนื่องจากทศวรรษที่ 1990 ที่สำคัญ คือ การนำก๊าซธรรมชาติจากโครงการท่อส่งก๊าซไทย-พม่า จากแหล่งยาดานา การนำก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทยที่เป็นความร่วมมือกับมาเลเซีย ที่มีอัตราการใช้คิดเป็นร้อยละ 90 ของปริมาณการใช้ทั้งหมด การนำไฟฟ้าจากแหล่งพลังน้ำจากเขื่อนในลาว ขณะเดียวกัน การพัฒนาพลังงานทางเลือกนับเป็นทางออกที่สำคัญ นับตั้งแต่พลังงานแสงอาทิตย์ พลังน้ำ พลังงานลม พลังงานชีวมวล พลังงานแก๊สชีวภาพ พลังงานมวลชีวภาพ ที่ต้องมีความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันปัญหาที่มาจากความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้ประเทศไทยแสวงหาความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นที่สำคัญ คือ หมอกควันจากไฟป่า และฝุ่นมลพิษทั้งหลาย

